

Методичні рекомендації щодо викладання історії

Тетяна Фарбак, методист відділу суспільно-філологічних дисциплін Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського

В умовах війни історичній освіті потрібно відповідати на політичні, економічні, соціальні та культурні виклики для консолідації української нації. Наказом №1072 від 30 липня 2024 року Міністерство освіти і науки України затвердило Концептуальні засади реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти, якими визначено шляхи подальшого її реформування, зокрема і з огляду на виклики війни. Документ не вносить зміни в чинні накази МОН, модельні навчальні програми, підручники тощо, проте окреслює напрям реформування навчання історії. Зміни, передбачені зазначеним документом, будуть поступовими, їм буде передувати підготовчий період для впровадження. Рекомендуємо ознайомити вчителів історії зі змістом зазначеного вище документу.

Громадянська та історична освітня галузь

5-7 клас

Освітній процес в 5-7-х класах закладів загальної середньої освіти, у 2024-2025 здійснюється відповідно до Законів України: «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Державного стандарту базової середньої освіти та з урахуванням вимог наказів МОН України: «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти», «Про затвердження рекомендації щодо оцінювання результатів навчання», «Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти», «Про затвердження Рекомендацій щодо використання модифікованих програм з української мови, української літератури, історії України, географії для закладів загальної середньої освіти» та листа «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024-2025 навчальному році».

Типовим навчальним планом зазначеної Типової освітньої програми у 6–7 класах години навчального навантаження визначені відповідно до показника *мінімальної* кількості годин. **Рекомендуємо** закладам освіти години навчального навантаження для перерозподілу між освітніми компонентами використовувати для збільшення *кількості годин на вивчення громадянської та історичної освітньої галузі*: у 5 класі – до 2 год. на тиждень, у 6 та у 7 класі – до 3 год. на тиждень.

Для реалізації громадянської та історичної освітньої галузі в 6–7 класах може бути обрано такі варіанти поєднання освітніх компонентів:

- варіант 1 – інтегрований курс громадянської та історичної освітньої галузі;
- варіант 2 – інтегрований курс історії та курс громадянської освіти;
- варіант 3 – історія України, всесвітня історія, громадянська освіта.

Оскільки для 6 класу серед Модельних навчальних програм (далі – МНП) лише МНП інтегрованих курсів («Історія України. Всесвітня історія. 6 клас», «Україна і світ. Вступ до історії України та громадянської освіти. 5–6 клас», «Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 клас») пропонуємо в 6 класі поєднувати освітні компоненти галузі за 1 або 2 варіантом.

Для учнів 5-7-х класів чинними є МНП: «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас», «Історія України. Всесвітня історія. 6 клас», «Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 класи (інтегрований курс)», «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5-6 класи (інтегрований курс)», «Історія України. 7-9 клас», «Всесвітня історія 7-9 класи», «Історія: Україна і світ. 7-9 класи (інтегрований курс)» з якими можна ознайомитися на сайтах Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» та Міністерства освіти і науки України (далі – МОН України).

Для учнів 5-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти (для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку) чинною залишається модельна навчальна програма «Вступ до історії України та громадянської освіти» (авт. Косенко Ю.М.) (наказ Міністерства освіти і науки України від 26.04.2022 № 383 «Перелік модельних навчальних програм для спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»); для учнів 7-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти чинною є модельна навчальна програма «Історія України» для 7-9-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку (авт.: Тороп К.С., Василенко Б.В., Ляшенко В.В.) наказ МОН України від 13.06.2023 № 724.

Модельні навчальні програми слугують основою для розроблення навчальних програм, навчальної та навчально-методичної літератури для 5–9 класів і вможливають реалізацію закладами освіти академічної свободи.

Акцентуємо увагу, що навчальні предмети «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас», «Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 класи (інтегрований курс)», «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5-6 класи (інтегрований курс)» для учнів 5-х класів громадянської та історичної освітньої галузі належать до адаптаційного циклу базової середньої освіти та носять інтегрований і пропедевтичний характер.

Особливостями навчального курсу «Історія України. Всесвітня історія» для 6-х класів є: вивчення історичного матеріалу за хронологічним і змістово-логічним принципом, у поєднанні навчального матеріалу давньої історії України всесвітньої історії, громадянської освіти; поєднання аудіо та візуального сприйняття інформації та роботи з нею; вироблення навиків здобування та використання інформації, її критичного осмислення; формування загальних уявлень, системи цінностей, замість заучування дат, термінів, понять, біографій.

Одним із ключових складників Державного стандарту базової середньої освіти є *інтеграція*. Тому її доцільно реалізовувати через: розгляд подій і процесів історії України у контексті світової; дослідження впливу світових подій і процесів на події в Україні.

Організуючи освітній процес у 5-7-х класах, учитель має підтримувати пізнавальну та соціальну активність учнів, спрямовану на: використання учнями

цифрових технологій для пошуку історичної інформації, її добору, перевірки, упорядкування та поширення; формування вмінь учнів працювати в групі; визначати ризики та наслідки впливу людини на довкілля; уміння аналізувати та узагальнювати здобуту інформацію.

Під час навчання історії у 5-7-х класах доцільно: поєднувати фронтальну (бесіди, колективне обговорення) та індивідуальну роботи з груповою; активно використовувати дослідницьку, пошукову, творчу роботи; створювати імітаційні життєві ситуації; реалізовувати творчі, дослідницькі проєкти; здійснювати віртуальні екскурсії тощо.

Окрім того, наголошуємо на диференціації навчання, використовуючи на уроках історії вправи різного рівня складності з визначенням історичної постаті, аналізу історичного джерела; вправи для роботи з історичною (контурною) картою, що дасть можливість учням відчувати успіх у виконанні завдань. Звертаємо увагу, що системне застосування форм, методів і прийомів активного навчання історії, а саме: мозковий штурм, дискусія, рольова гра, моделювання, аналіз кейсів; проєктна технологія, робота в малих групах має поєднуватися з іншими формами та методами навчання, такими, як: робота з підручником, картою, відео та аудіо джерелами тощо.

Для посилення мотивації навчання учнів, рекомендуємо на уроках створювати емоційно-психологічний стан учнівства, за якого учні не боятимуться висловлювати думки.

Беручи до уваги вікові особливості пізнавальної активності учнів, рекомендуємо використовувати в освітньому процесі комплекти навчально-методичного забезпечення громадянської та історичної освітньої галузі для учнів 5-7-х класів, із якими можна ознайомитися на сайтах установ і видавництв: Інституту педагогіки НАПН України (<https://undip.org.ua/to-teachers/textbooks/>), «Літера» (<http://surl.li/tzhkp>), «Генеза» (<https://www.geneza.ua/>), «Опіон» (<http://surl.li/tzhkh>), «Панок» (<https://www.ranok.com.ua/>) тощо.

Розробляючи календарно-тематичне планування та навчальну програму, вчителі самостійно можуть змінювати порядок вивчення розділів, тем, окремих питань у межах теми, визначати періодичність та чергування видів діяльності, закладати види і форми контролю й оцінювання результатів навчання відповідно до груп результатів, указаних у Державному стандарті базової середньої освіти та МНП. Укладені вчителями навчальні програми затверджує педагогічна рада закладу загальної середньої освіти.

Наголошуємо, що формати проведення уроків учитель обирає особисто.

Звертаємо увагу, що з електронними версіями підручників з історії України та всесвітньої історії для учнів 5-7-х, 8-11-х класів, що рекомендовані МОН України, можна ознайомитися на сайті Інституту модернізації змісту освіти за покликанням.

Оцінювання результатів навчання

Зміст, засоби й методи навчання мають бути спрямовані на досягнення, визначені Державним стандартом базової середньої освіти, й обов'язкових результатів навчання, яких учні мають досягнути в освітньому процесі. Основними видами оцінювання є формувальне, підсумкове та державна підсумкова атестація.

Формувальне оцінювання, або оцінювання в процесі навчання, передбачає використання різних форм (самооцінювання, взаємооцінювання (оцінювання роботи в групах / парах, під час захисту проєктів, оцінювання вчителем /учителькою з використанням карток, піктограм, вікторин, інтелект-карт, тощо), що спрямовуються на

відстеження особистісного розвитку учнів. Окремі завдання для формувального оцінювання можуть бути диференційованими. Завдання для оцінювання добираються так, щоб можна було отримати об'єктивну інформацію про рівень досягнень учнями обов'язкових результатів навчання певної групи результатів (далі – ГР) освітньої галузі: Орієнтується в історичному часі та просторі, виявляє взаємозв'язки подій і явищ (ГР1); Працює з інформацією історичного та суспільствознавчого змісту (ГР2); Виявляє здатність до співпраці, толерантність, громадянську позицію (ГР3).

Тематичне оцінювання є обов'язковим. Його можна проводити за потреби для отримання інформації про рівень досягнень очікуваних результатів учнів із певної теми, розділу.

Підсумкове оцінювання має на меті оцінити якість навчання. Воно здійснюється періодично. Кількість підсумкових робіт встановлює вчитель самостійно. Підсумкові роботи можуть охоплювати один, декілька або всі групи результатів громадянської та історичної освітньої галузі, визначені в Державному стандарті базової середньої освіти. Підсумкове оцінювання здійснюють із урахуванням Загальних критеріїв оцінювання результатів навчання здобувачів освіти відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти та Критеріїв оцінювання за освітніми галузями результатів навчання здобувачів освіти відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти (у частині громадянської та історичної освітньої галузі), що затверджені наказом МОН України від 02.08.2024 № 1093).

Під час підсумкового оцінювання за семестр учитель **може** провести комплексну підсумкову роботу (КПР) або окремі підсумкові роботи для кожної групи результатів (ГР1, ГР2, ГР3). У Свідоцтві досягнень виставляють семестрові оцінки за групами результатів. На підставі оцінок за групами результатів виставляють загальну оцінку за семестр. Семестрова оцінка може бути скоригованою. Оцінку за рік виставляють на підставі семестрових оцінок.

Наголошуємо, що в рамках автономії навчальних закладів відповідно до Методичних рекомендацій з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти, що затверджені наказом МОН України від 30.11.2020 р. за №1480, заклад загальної середньої освіти **може** розробляти і фіксувати загальні положення щодо оцінювання результатів навчання учнівства в освітній програмі і конкретизувати їх у частині Положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти в закладі загальної середньої освіти, що стосується системи оцінювання результатів навчання учнів. Слід звернути увагу, що під час розроблення Положення, а саме його розділу щодо ведення Класного журналу, варто врахувати наступні чинні накази і листи МОН України: «Про затвердження інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11 (12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів» від 03.06.2008 р. № 496, «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» від 02.08.2024 р. за №1093, «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 роках» від 30.08.2024 р. за №1.1./15776-24. Зауважуємо, що розроблення Положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти в закладі загальної середньої освіти є не обов'язковим.

Враховуючи вимоги чинних нормативних документів пропонуємо орієнтовні варіанти заповнення сторінок класного журналу з історії у 5-7 класах.

Варіант 1: виконання комплексної підсумкової роботи за певною темою

№	Число/ місяць Прізвище та ім'я учня/ учениці	0	1	2	0	ПР ГР 1	ПР ГР 2	ПР ГР 3	2	0	0	1	КП Р ГР 1	КП Р ГР 2	КП Р ГР 3	ГР 1	ГР 2	ГР 3	I Семестр	Скоригована	
		9	7	7	4				5	1	8	5									1
1.	.. Богдан	0	7	7	4				5	1	8	5									
2.	.. Вікторія	/	/	/	/				/	/	/	/									
3.	.. Діана	0	0	0	1				1	1	1	1									

Комплексна підсумкова робота (КПР) проводиться за групами результатів навчання на одному уроці, після кожної теми (розділу), дата її проведення записується до календарно-тематичного планування та фіксується праворуч у класному журналі. Оцінки виставляються окремо за кожну групу результатів навчання.

Оцінки за кожну групу результатів навчання в кінці семестру виставляються, як підсумок за оцінками, що отримали учні на комплексних підсумкових роботах (КПР) протягом семестру.

Варіант 2: виконання комплексної підсумкової роботи в кінці семестру

№	Число/ місяць Прізвище та ім'я учня/ учениці	09	17	27	04	Тематична/ Підсумкова	25	01	08	15	КПР	ГР 1	ГР 2	ГР 3	I Семестр	Скоригована
		/	/	/	/		/	/	/	/						
1.	.. Богдан	09	09	09	10		10	11	11	11						
2.	.. Вікторія															
3.	.. Діана															

Тематична оцінка виставляється в кінці вивчення теми (розділу) без виділення окремого часу на її проведення та не є середньоарифметичним й не записується праворуч у класному журналі. Тематичну оцінку не можна плутати з уроком Тематичного оцінювання, що може проводитися окремим уроком, вноситься до календарно-тематичного планування та записується праворуч у класному журналі.

Замість Тематичної оцінки вчитель **може** виставити Підсумкову. У такому випадку необхідно провести Підсумкову роботу в кінці теми (розділу) та внести її до календарно-тематичного планування й записати її під число праворуч у Класному журналі.

Звертаємо увагу, що протягом семестру вчитель може не проводити ні Комплексних підсумкових робіт або Підсумкових, ні уроків Тематичного оцінювання, ні виставляти Тематичну оцінку. Однак в кінці семестру Комплексна підсумкова робота має бути проведена **обов'язково**.

Комплексна підсумкова робота проводиться на уроці в кінці семестру, вноситься до календарно-тематичного планування, дата її проведення виставляється праворуч у класному журналі. **Зауважуємо, що надані вище приклади заповнення класного журналу є орієнтовними.**

Із метою формування в учнів критичного мислення, під час роботи з інформаційними джерелами, навчання сприймання інформації, оцінювання якості

інформації, підвищення загальнокультурного рівня особистості, рекомендуємо до використання в освітньому процесі модельну навчальну програму «Основи медіаграмотності» (5-6 класи) для закладів загальної середньої освіти та посібник «Медіаосвіта в Державному стандарті базової середньої освіти (5-6 класи)».

Освітня галузь «Суспільствознавство»

8-11 класи

Для учнів 8-11-х класів чинними залишаються навчальні програми затверджені наказом МОН України від 03.08.2022 № 698 «Про надання грифа оновленим навчальним програмам».

Зміст освітньої галузі «Суспільствознавство» у 2024-2025 навчальному році реалізується шляхом вивчення окремих навчальних предметів: «Історія України» (8-11 класи), «Всесвітня історія» (8-11 класи) та інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ» (10-11 класи).

Під час вивчення у 8 класі історії України (52 год./рік., 1,5 год./тижд.) та всесвітньої історії (35 год./рік., 1 год./тижд.), варто: акцентувати увагу учнів на подіях, явищах, процесах історії України та світової історії (кінець XV-XVIII ст.), що сприяли економічному, політичному, соціальному розвитку країн; розвивати в учнів уміння аналізувати візуальні та писемні джерела, висловлювати судження; застосовувати та пояснювати терміни та поняття; продовжувати формувати у дітей уміння і навички роботи з історичною картою.

Під час вивчення в 9-х класах історії України (52 год./рік., 1,5 год./тижд.) і всесвітньої історії (35 год./рік., 1 год./тижд.), із метою підвищення ефективності процесу навчання, рекомендуємо навчати учнів: характеризувати ідейні засади українських політичних партій, використовуючи фрагменти історичних документів; обґрунтовувати судження про діяльність тих чи інших діячів; використовувати проблемні та дискусійні питання; установлювати зв'язки між соціально-економічним розвитком і національним рухом.

Для учнів 10-11-х класів МОН України рекомендувало до вивчення інтегрований курс «Історія: Україна і світ» (105 год./рік., 3 год./тижд.), а також два окремих предмета «Історія України» (52 год./рік., 1,5 год./тижд.) і «Всесвітня історія» (35 год./рік., 1 год./тижд.).

Акцентуємо увагу, що суттєвих змін зазнала навчальна програма з історії України (11 клас), насамперед, новітня історія, події якої пов'язані зі збройною агресією Російської Федерації проти України (розділ 6 «Європейський вибір України. Російсько-українська війна»).

Зазначені вище програми рекомендовано також використовувати для класів з поглибленим вивченням історії. Учитель розробляє календарне планування на основі рекомендованих програм. Кількість годин на вивчення тієї чи іншої теми учитель визначає **самостійно**. При цьому рекомендовано більше годин передбачати для практичних робіт.

Наголошуємо, що вивчення історії у 10-11-х класах має бути спрямоване на: виявлення в учнів стійкості до маніпуляцій навколо історії; реалізацію засад компетентісно-орієнтованого навчання.

Наголошуємо, що умовою досягнення вагомих навчальних результатів, що пов'язані з осмисленням історичних явищ, оцінкою діяльності історичних осіб, має стати

дослідницько-пошукова та творча робота учнів. Тому, під час навчання історії варто враховувати, що зміст історичного матеріалу має базуватися на принципах історичної пам'яті, проблемного навчання, хронологічної послідовності, полікультурності; дотримання пропорцій між складовими історичного процесу (політичного, соціального, економічного та культурного).

Із метою формування історичної (предметної) компетентності, знань учнів про історичну особистість, рекомендуємо на уроках вивчати особистість через сукупність (письмових, матеріальних, фото- відеоматеріалів) джерел, складання історичних і політичних портретів. Окрім того, акцентуємо увагу на використанні місцевого (красназавчого) матеріалу на уроках історії, оскільки красназавчий компонент дозволить урізноманітнити проведення уроків, сприятиме активізації дослідницької діяльності.

Звертаємо увагу, що у навчальних програмах з історії України та всесвітньої історії для учнів 8-11-х класів, визначено виконання: практичних робіт, що є обов'язковими до виконання; навчальних проєктів і написання есе.

Наголошуємо, на тому, що вчитель може самостійно обирати форму, зміст і тривалість практичних робіт, орієнтуючись на визначені в розділах програми результати навчально-пізнавальної діяльності. Тематика практичних і творчих робіт у програмах укладена таким чином, щоби вчитель зміг диференціювати завдання для учнів за рівнем складності. Під час оцінювання есе, варто враховувати: дотримання структури тексту, уміння учнів логічно викладати та аргументувати власні думки щодо запропонованої теми, наводити приклади з кількох історичних джерел.

Для наочного представлення історичних подій та стимулювання інтересу до пізнання минулого варто використовувати відеоматеріали, аудіоподкасти, освітні платформи та інші цифрові ресурси, зокрема такі, як «Всеукраїнська школа онлайн».

В освітньому процесі під час вивчення історії України в 10-11-х класах рекомендуємо використовувати, інформаційні матеріали, що розміщені на сайті Українського інституту національної пам'яті.

Рекомендуємо в освітньому процесі використовувати розроблений МОН посібник «Як говорити про російсько-українську війну в школі? Уроки стійкості, боротьби та перемог», мета якого – сприяти формуванню громадянської позиції учнів та учениць, навчити розрізняти факти і фейки, не піддаватися маніпуляціям і ворожій пропаганді (посібник доступний за покликанням: <https://mon.gov.ua/ua/news/yak-govoriti-pro-rosijsko-ukrayinskuvijnu-v-shkoli-mon-stvorilo-posibnik>)

08 травня 2025 р. Україна разом з іншими європейськими державами вдруге після 2024 р. відзначатиме День пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні. У статті 1 Закону України (№ 9278) про цей день сказано: «Шанобливе ставлення до пам'яті про перемогу над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років, про ветеранів війни, учасників українського визвольного руху та жертв нацизму є священним обов'язком держави та громадян України».

У 2024/2025 навчальному році вчителі та учні можуть долучитися до:

- IX Міжнародного міждисциплінарного конкурсу наукових і мистецьких робіт імені Володимира Маняка та Лідії Коваленко, що традиційно проводить Інститут історії України Національної академії наук України у співпраці з Міністерством освіти і науки України за підтримки Науково-освітнього консорціуму вивчення Голодомору (HREC) при Канадському інституті українських студій Альбертського університету;

- XXI Міжнародного конкурсу творчих робіт учнів, студентів та вчителів «Уроки війни та Голокосту – уроки толерантності», організаторами якого традиційно є Міністерство освіти і науки України та Український інститут вивчення Голокосту «Ткума».

У 2024/2025 навчальному році заплановане проведення турніру юних істориків, а також всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2025» в номінації «Історія».

Історична освіта в закладах загальної середньої освіти реалізується на навчальних заняттях із предметів і курсів інваріантного та варіативного складників навчального плану освітньої програми закладу, а в старших класах – на навчальних заняттях із предметів і курсів за вибором відповідно до одного з визначених рівнів (рівень стандарту – обов'язковий мінімум змісту навчального предмета; рівень профільної підготовки – поглиблений зміст з орієнтацією на майбутню професію).

Нагадуємо, що в освітньому процесі вчителі мають використовувати навчальні програми курсів за вибором, які мають гриф МОН України, входять до «Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання у закладах загальної середньої освіти». Поглиблене вивчення предмета має заохочуватися та відзначатися високими оцінками. Не припускається зниження оцінки за незнання матеріалу, що відсутній у шкільній програмі.

Підручники, посібники (у тому числі електронні), робочі зошити з друкованою основою, зошити для контролю та/або корекції пізнавальних досягнень, атласи, контурні, настінні мапи, що використовуються на уроках, повинні мати грифи Міністерства освіти і науки України.

У навчанні учнів історії та громадянської освіти Міністерство освіти і науки України рекомендує використовувати посібники «Нариси з історії Криму XVIII – початку XIX ст.: додатковий матеріал для вчителів» для 7–8 класів загальної середньої освіти / Цалик С.М., Мокрогуз О. П., Волошенюк О. В. / за редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф., Євтушенко Р. І.), «Історія Криму першої половини XX ст. Нариси. Навчальний посібник 10 клас.» / Цалик С. М., Мокрогуз О. П., Волошенюк О. В. / за редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф., Євтушенко Р. І.); «Нариси з історії Криму у XX ст.: 1939–1990 рр.: додатковий матеріал для вчителів для 10 класу загальної середньої освіти. Навчально-методичний посібник / Цалик С. М., Мокрогуз О. П., Волошенюк О. В. / за редакцією Волошенюк О. В., Євтушенко Р. І.), Нариси з історії Криму у ХХХІ ст.: 1990–2014 рр.: додатковий матеріал для вчителів для 11 класу загальної середньої освіти. Навчально-методичний посібник / Цалик С. М., Мокрогуз О. П., Волошенюк О. В. / За редакцією Волошенюк О. В., Євтушенко Р. І.); «Нариси з історії Криму (2015–2022): додатковий матеріал для вчителів 10 класу загальної середньої освіти, викладачів педагогічних вишів: Навчально-методичний посібник / Цалик С. М., Мокрогуз О. П., Волошенюк О. В. / За редакцією Волошенюк О. В.). Видання доступні за такими покликаннями: <https://www.aup.com.ua/book-review/dodatkovyi-materiali-do-urokiv-istorii/>, <https://www.aup.com.ua/book-review/istoriya-krimu-pershoi-polovini-khkh-st-na/>, <https://www.aup.com.ua/book-review/19786-2/>, <https://www.aup.com.ua/book-review/narisi-z-istorii-krimu-u-khkh-khkh-st-1990-2014-r/>, <https://www.aup.com.ua/book-review/narisi-z-istorii-krimu-2015-2022-navchalnomet/>

Також рекомендуємо книгу «Українська історія в кінофільмах: посібник для вчителя / Волошенюк О. В., Мокрогуз О. П., Новікова Л. Є., Тримбач С. В, Черков Г. А. / за редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф.». <https://aup.com.ua/ukrainska-istoriya-v>

[kinofilmakh-pos/](#). Звернення до українських кінотекстів дасть змогу популяризувати кінематографічну грамотність та через призму мистецьких творів дискутувати про конфліктні ситуації і складні соціальні процеси в Україні. Матеріали можуть бути використані під час вивчення курсів за вибором, факультативів, виховних годин, занять гуртків юних істориків, журналістів тощо.

При викладанні історії та громадянської освіти рекомендуємо використовувати такі видання: «Освітні практики із запобігання інфодемії, або Як не ізолюватися від правди. Навчальний посібник / за редакцією Волошенюк О., Іванова В., Кулакова А.» (<https://aup.com.ua/osvitni-praktiki-iz-zapobigannyainfo/>) та відповідний відеокурс (<https://medialiteracy.org.ua/videokurs-osvitniprakyky/>); «НАТО – сила, що захищає мирних громадян» / Т. Бакка, О. Волошенюк, О. Желіба, Р. Євтушенко, Т. Мелешенко, О. Мальований, О. Мокрогуз; за редакцією О. Волошенюк, С.Дьоми (<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodrecomendazii/2023/03/10/PosibnykNATO.syla.shcho.zakhyshchaye.myrnykh.hromadyan.10.03.2023.pdf>).

Державний стандарт базової середньої освіти містить значний медіа освітній потенціал. Для його реалізації створено дві навчальні програми курсу за вибором «Основи медіаграмотності» для 7–8 класів закладів загальної середньої освіти і «Основи медіаінфомедійної грамотності» для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти, яким надано гриф «Схвалено для використання в освітньому процесі». На методичних ресурсах Академії української преси (<https://aup.com.ua/>) є рубрика «Медіаграмотність в умовах війни», де вчительство може знайти нові розробки занять (https://toolbox.medialiteracy.org.ua/predmet/mediagramotnist-vumovah-vijny/page/2/?post_types=toolbox). Рубрика постійно оновлюється. Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) у межах проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» розроблені онлайн курси, універсальні уроки, покликані допомогти критично аналізувати інформацію і бути стійкими до інформаційних впливів, навчальні й просвітницькі матеріали та курси з підвищення кваліфікації: онлайн-курс з медіаграмотності «Very Verified» <https://study.edera.com/uk/courses/course/2118>. Курс надає практичні навички медійної та інформаційної грамотності. Курс розроблений спільно з платформою онлайн освіти EdEra і базується на новітніх розробках онлайн-навчання, таких як мобільне навчання, мікронавчання та змішане; - універсальний урок для учнів 8–11 класів: «Медіаграмотність під час війни: як вистояти в інформаційному потоці» <https://drive.google.com/drive/folders/1dIj67HTGvcgIVdVEQntifL1RWLmkLbVS?usp=sharing> - набір для класної та позакласної роботи «Як аналізувати медіа критично» https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/12d-s_universal_handouts-1.pdf. Ці матеріали сприятимуть розвитку навичок критичного сприйняття інформації, зокрема вміння відрізнити факти від суджень, ідентифікувати різні види маніпуляцій (у заголовках, фото, відео, соціологічних даних), прояви пропаганди і мови ворожнечі, ефективно шукати інформацію, безпечно комунікувати в соціальних мережах. Картки розроблені на основі прикладів, порівнянь та роз'яснень;

- просвітницьке відео «Корисні звички інформаційної гігієни на кожен день» <https://www.youtube.com/watch?v=nIBXC59tkwg> - «Набір вправ із медіаграмотності для батьківських зборів. https://drive.google.com/drive/folders/1ljencs5TMYKitBpoaoK_9-eAqHjTj6Ns онлайн-курси «Медіаграмотний спротив: будемо аргументовані діалоги» та «Медіаграмотний спротив: спілкуємось на рівних». Курси покликані розвинути навички соціальної толерантності, побудови аргументованих діалогів, протидії мікроагресії та

толерантного ставлення до гендерних особливостей співрозмовників. Пройти навчання на курсі «Медіаграмотний спротив: будуємо аргументовані діалоги» можна за покликанням: <https://eduhub.in.ua/courses/onlayn-kurs-mediagramotniy-sprotiv-buduyemoargumentovani-dialogi>;

на курсі «Медіаграмотний спротив: спілкуємось на рівних» за покликанням: <https://eduhub.in.ua/courses/onlayn-kurs-mediagramotniysprotiv-spilkuyemos-na-rivnih>

У контексті підготовки до реформування профільної школи України варто звернути увагу на організацію навчання курсів за вибором учнівства, зокрема курсу «Республіка Корея: історія дива на річці Хан», з програмою якого, матеріалами для учнів (Програма навчального курсу за вибором учнів профільної загальноосвітньої школи (10-11 класи) «Республіка Корея: історія дива на річці Хан» (17 годин) / К. Баханов, С. Троян, С. Баханова. Рівне:Волинські обереги, 2024. 47 с.; Республіка Корея: історія дива на річці Хан. Матеріали до навчального курсу за вибором учнів профільної загальноосвітньої школи (10–11 класи): посібник для учнів і вчителя / К. Баханов, С. Баханова, Ю. Білай, Р. Євтушенко, І. Костюк, С. Троян; за ред. К. Баханова. Рівне:Волинські обереги, 2024. 352 с.), а також презентаціями, відеоматеріалами, розробками уроків українських і закордонних учителів можна познайомитися за покликанням: <https://novadoba.org.ua/korea/materialy-kursu.php>

Із метою формування в учнів кінематографічних знань через призму мистецьких творів (українських кінофільмів), рекомендуємо до використання на уроках історії посібник «Українська історія в кінофільмах», з яким можна ознайомитися за покликанням: <http://surl.li/iavouy>.

Звертаємо увагу на пам'ятні дати, що відзначаються у 2024, 2025 роках на державному рівні, відповідно до Постанови Верховної Ради України від 21.12.2023 № 3536-IX «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2024-2025 роках».

Отже, навчання історії учнів 5-11-х класів у закладах загальної середньої освіти буде успішним, за умови панування в ньому демократичної атмосфери, рівноправних партнерських відносин, взаємоповаги, компетентнісного підходу, інтерактивного навчання, розвитку критичного мислення у здобувачів освіти.

Нормативні документи:

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. №2145-VIII зі змінами 23.04.2024.
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 №463-XI.
3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р).
4. Наказ МОНУ ВІД 09.08.2024 №1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти».
5. Наказ МОНУ від 02.08.2024 №1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання».
6. Наказ МОНУ від 03.06.2008 №496 «Про затвердження інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів».
7. Порядок переведення учнів (вихованців) закладів загальної середньої освіти до наступного класу, затвердженого наказом МОНУ від 14.07.2015 №762 (у редакції наказів МОНУ від 08.05.2019 №621, від 01.03.2021).
8. Про затвердження Рекомендацій щодо використання модифікованих програм з української мови, української літератури, історії України, географії для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 16.05.2024 № 701.
9. Лист МОНУ від 30.08.2024 №1.1/15776-24 «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році».